

POZNATKY A DÔKAZY STARÝCH EGYPTĀNOCH O VNÚTORNÝCH OCHORENIACH

h. doc. PhDr. Ivica Gulášová, PhD.

Stredná zdravotnícka škola Petra Fouriera, Bratislava

Trnavská univerzita, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, Katedra ošetrovateľstva, Trnava

Príspevok sa zaoberá problematikou historického vývoja medicíny so zameraním na vnútorné ochorenia. Približuje poznatky a dôkazy starých Egyptānov o identifikácii symptómov niektorých ochorení, diagnostikovaní ochorení. Uvádza, že uvedené pramene posudzuje a hodnotí novo vyčlenený odbor – paleopatológia. Ako autorka píše, poznanie minulosti dáva základ pre budovanie budúcnosti. V závere príspevku približuje existenciu niektorých civilizačných chorôb už v starom Egypte.

Doklady o všetkých ochoreniach, ktorými starí Egyptāni trpeli, vychádzajú z rozborov názvov chorôb, z charakteristických vyobrazení ich tvarových symptómov na povrchu tela, zo štúdií patologicky zmenených tkanív múmií a u chorôb kostí a zubov i zo štúdií sérií kostrových pozostatkov z pohrebísk, ktoré sú popísané v lekárskejších textoch. Tieto pramene posudzuje a hodnotí novo vyčlenený vedný odbor – **paleopatológia**.

Podľa textov, ktoré sa uchovali, starí Egyptāni rozpoznávali približne 200 druhov chorôb, medzi ktorými ale chýbajú podrobnejšie zmienky o poruchách pľúc, pečene, žľaz, sleziny, pankreasu, obličiek. Príznaky týchto ochorení im unikali. To, ktorú konkrétnu chorobu staroegyptským názvom pomenovali vtedajší lekári, je možné poznať z kontextu, ak sú uvedené príznaky daného ochorenia alebo spôsob jej liečby (7).

S identifikáciou väčšiny očných a vnútorných chorôb sú dodnes problémy. Nesporná je iba zápcha, zápal konečníka, zápal močového mechúra a močenie krvi, ktoré v Egypte spôsobovala hlavne bilharzióza. Spoľahlivejšie informácie poskytujú niektoré vyobrazenia, prevedené umelcami so zmyslom pre zachytenie charakteristických varovných zmien (2). Patologická obezita – lipodystrofia, postihovala pútsku kráľovnú, známu z reliéfu v Hakšepoutine, chráme v Dér el-Bahrí. Zachytený je i eunuoidný vzhľad Achnatona v pozdnej fáze jeho vlády – súvisí asi s rozvojom Fröhlichovho syndrómu pri ochoreniach hypofýzy alebo medzmozgu, vyvolané pravdepodobne nádorom. Pomerne často boli zobrazované achondroplastickí trpaslíci, ľahko odlišiteľní porušenými proporciami od afrických etnických trpaslíkov (1).

U hrbáčov vedeli rozhodnúť (posúdiť), či sa jednalo o uhlovité zalomenie v dôsledku tuberkulózy chrbtice alebo o zaoblené zakrivenie pri zlom – nesprávnom držaní tela, krivici, zrastajúcej spondylóze a pod. Predpokladá

sa, že skrútená a stenčená (atrofická) pravá dolná končatina u kňaza Remiho je zrejme následkom detskej mozgovej obrny. V mastubách Ptahhotepa a Mehua v Sakkáre (5. dynastia) je zachytených niekoľko mužov s pupočnou a scrotálnou kýlou (herniou). O tom, že v starom Egypte bol trachóm pomerne rozšíreným ochorením svedčí i vyobrazenie slepých harfeníkov, alebo i slepého muža, ktorý kráča za geometrom pri vymieraní pola v Menenih hrobke (David, 1979). Trachóm je infekčné ochorenie, ktoré svedčí o nedostatočnej hygieny a spôsobuje oslepnutie. Štúdiom patologických zmien u múmií má už takmer 170 ročnú tradíciu. V roku 1820 anglický patológ A. B. Granville zistil u múmii staršej ženy Ptolemaioskej doby **ovariálny nádor** (cystadenocarcinóm). J. N. Čermák pri inej pitve vykonanej v Prahe, v roku 1851 pod vedením J. E. Purkyně, našiel u múmii staršej ženy mikroskopické známky – dôkazy – **arteriosklerózy** (4).

Od konca minulého storočia sa metódy výskumu výrazne zmenili, pitvy začali ustupovať röntgenovému vyšetreniu, ktoré ako je vedecky dokázané múmie neničia. Od sedemdesiatich rokov sa znova oživil záujem a pitvy múmií zamerané hlavne na odber vzoriek tkanív, ktoré sú vyšetované najnovšími, najmodernejšími technikami súčasnej medicíny (8). Múmie tak vo výraznej miere obohatili naše vedomosti o staroegyptskej patológii a veľa nových zistení.

Predovšetkým sa podarilo vyšetriť útržky pľúcneho tkaniva, ktoré mumifikátory zabudli v hrudnej dutine. Zistilo sa, že i Egyptānom sa ukladal do uzlín v pľúcnych hĺbkach uhoľný pigment (antrakóza) (7). Ako príčina sa predpokladá časté vdychovanie dymu z otvorených ohnísk. Tiež sa našli prítomné vo väzivovom tkanive medzi pľúcnyimi mechúrikmi a v lymfatických cievach patologicky zmnožené drobné ostrohranné čiastočky kremičitanov živice a iných minerálov, nachádzajúcich sa v žule.

Toto ochorenie dnes voláme silikóza pľúc. U iných múmií boli pľúca zaprášené jemným pieskom z púšte – pneumokonióza (5). Ďalej boli u iných múmiach zistené typické zmeny pre zápal pľúc, komplikovaný zápal pohrudnice alebo osrdcovníka. Dokonca sa našiel veľmi podrobný popis prípadu pľúcnej tuberkulózy, ktorá s dokladmi tuberkulózy chrbtice dokumentuje zrejme veľmi rozsiahle rozšírenie tejto choroby v tom čase. Mikroskopické štúdium iných orgánov potvrdilo častý výskyt parazitárnych chorôb, najčastejšie takých, ktoré vyvolávajú červy. Sú to najmä: bilharzióza, trichinóza, nákaza škrkavkami, pásomnicou, motolicou. Popísané sú i cysty améb, čo priamo súviselo s nízkou hygienickou úrovňou – osobitne u obyvateľov starého egyptského vidieka, s ich zvykom vstupovať do vody alebo bahna s bosými nohami, s pitím znečistenej vody a prijímaním – jedením neumytého ovocia a zeleniny (10).

Pri pitve chudobného tkáča Nachta (19. dynastia), z ktorého neboli vybraté vnútornosti, sa zistila zväčšená slezina, čo by mohlo poukazovať na výskyt malárie, ale i črevné formy bilharziózy. Z ťažkých infekčných chorôb bola na múmiach vedecky dokázaná detská mozgová obrna, osýpky a ovčie kiahne. Metabolické poruchy, ktoré viedli k tvorbe žľazových kamienkov, boli zistené iba v troch prípadoch, oveľa častejšie boli zistenia o prítomnosti **kamienkov v močových cestách**. Našou predstavou o kludnom spôsobe života a zdravej výžive a životospráve starých Egyptānov vyvracia prekvapujúce zistenie, až 10–20 percentného výskytu arteriosklerózy dospelých mumifikovaných osôb. Predpokladá sa, že príslušníci stredných a vyšších vrstiev, ktorí sa dávali mumifikovať, neboli striedmi, holdovali jedlám živočíšnych tukov a dostávali sa do stresových situácií.

Zo série vykopaného kostrového materiálu bolo možné zistiť nielen priame rozpoznanie kostných a zubných chorôb, ale i kostné

reakcie na niektoré choroby prislúchajúce mäkkým tkanivám, aj keď sa už dávno rozpadli. Nezhubné kostné nádory sa zistili takmer v každej sérii, prípadov zhubných nádorov sa podarilo zhromaždiť iba sedem.

Otvorená doposiaľ ostáva otázka výskytu dny, ktorej jediný nesporný dôkaz pochádza z pohrebiska 6. stor. n. l. z ostrova Bigy, neďaleko Filé. To isté môžeme povedať i o **lepre**, ktorá bola popísaná z tohoto istého pohrebiska (10).

Z vrodených odchýliek, ktoré starí Egypťania poznali, môžeme ako najzávažnejšiu spomenúť achondropláziu, poruchu osifikácie vedúcu k trpasličiemu rastu. Americký egyptológ K. R. Weeks zistil a popísal celkom 9 achondroplastických kostí z hrobov

rôznych dôb, ktoré potvrdzuje i ikonografické svedectvo o relatívne častom výskyte tejto odchýlky v tom čase, udržiavané v populácii ako dôsledok zvyku príbuzenských sobášov. Ešte stále je veľa nezodpovedaných otázok, resp. neúplne zodpovedaných otázok v tejto oblasti (6). Poznanie minulosti dáva základ pre

budovanie budúcnosti. Napriek tomu, že starí Egypťania žili v porovnaní s našou generáciou oveľa harmonickejšie, zdravšie a v zdravšom životnom prostredí, máme existujúce uvedené dôkazy o existencii niektorých i civilizačných chorôb v starom Egypte.

Literatura

1. Brothwell DR, Chiarelli BA, edit. Population Biology of the Ancient Egyptians. London – New York, 1973.
2. Brothwell DR, Sandison AT, edit. Diseases in Antiquity. London, 1969.
3. David AR, edit. The Manchester Museum Mummy Project. Manchester, 1979.
4. Ebbell B. The Papyrus Ebers, the Greatest Egyptian Medical Document. Copenhagen, 1928.
5. Hart GD, et al. Disease in Ancient Man. Toronto, 1983.
6. Leake CD. The Old Egyptian Medical Papyri. Lawrence, Kansas, 1952.
7. Pollak K. Medicína dávných civilizácií. Praha, 1973.
8. Strouhal E, Vyhnanek L. Výsledky rentgenologického vyšetření Kenamúna, nositele pečeti. Nový Orient 27, 1972: 79–81.
9. Zamarovský V. Jejich veličenstva pyramid. Praha, 1975.
10. Zamarovský V. Bohové a králové starého Egypta. Praha, 1986.